

**Impact
Factor
3.025**

ISSN 2349-638x

Refereed And Indexed Journal

**AAYUSHI
INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL
(AIIRJ)**

Monthly Publish Journal

VOL-IV

ISSUE-II

FEB.

2017

Address

• Vikram Nagar, Boudhi Chouk, Latur.
• Tq. Latur, Dis. Latur 413512 (MS.)
• (+91) 9922455749, (+91) 9158387437

Email

• aiirjpramod@gmail.com
• aayushijournal@gmail.com

Website

• www.aiirjournal.com

CHIEF EDITOR – PRAMOD PRAKASHRAO TANDALE

शिवसेनेचा मराठी माणूस आणि दलित विरोध

प्रा.कमलाकर एन.राक्षसे

राज्यशास्त्र विभाग,

विठ्ठलराव पाटील महाविद्यालय,कळे.

प्रस्तावना

कोणतीही विचारप्रणाली आपल्या अनुयायास कृतीसाठी प्रेरित करत असते. ती असे ध्येय वा कारण प्रस्तुत करते. ज्याच्या रक्षणासाठी ते संघर्ष आणि बलिदान करण्यासाठी तयार होतात.

राजकीय व्यवस्थेतील प्रत्येक राजकीय पक्षाला विचारसरणीचा स्वीकार करावा लागतो. विचारसरणी म्हणजे विचारांचा संघ होय. व्यक्तीच्या अमूर्त विचारांची व्यवस्थाबद्ध मांडणी म्हणजे विचारसरणी होय. अशी मांडणी समाजाला एक निश्चित कृती करण्यास भाग पाडते.

१९६० नंतर भारतात अनेक पक्ष उदयाला आले. त्यामध्ये महाराष्ट्रात शिवसेना नावाचा पक्ष उदयाला आला. या प्रादेशिक पक्षाचे वेगळेपण जास्तच असल्याचे दिसून येते. शिवसेनेने महाराष्ट्राच्या राजकारणात वेगळे स्थान निर्माण केले आहे. शिवसेनेची राजकीय नीती राजकीय विचारधारा वेगळी आहे. शिवसेनेबद्दल अनेकांना कुतूहल आहे. कुठलीही राजकीय पार्श्वभूमी नसलेल्या बाळ ठाकरे या व्यक्तीने शिवसेनेची स्थापना केली आणि अल्पकाळातच सत्तेपर्यंत मजल मारली.

महाराष्ट्रात शिवसेनेइतका विरोध कोणत्याही राजकीय पक्षाला झाला नाही. तसेच पराकोटीची भक्तीभावना शिवसेनेबद्दल दिसून येते याची ही आपण कारणमीमांसा करू शकतो. इतर पक्षासारखा शिवसेना हा राजकीय पक्ष नव्हता. तो एक भावनिक आवाहन करणारा राजकीय पक्ष होता.

मराठी माणसाचा प्रश्न हा सांस्कृतिक पक्ष मानला गेल्यामुळे अनेक मराठी जन शिवसेनेशी भावनिकदृष्ट्या जोडले गेले. १९६६ मध्ये छोटा महाराष्ट्राभिमानी गट म्हणूनच शिवसेनेकडे पाहिले जाऊ लागले. शिवसेनेने वेळोवेळी जे विचार स्वीकृत केले, शिवसेनेला लोकप्रियतेचे स्वरूप आणि तिची कार्यपद्धती या तिन्ही संदर्भात लोकशाहीच्या चौकटीची बरीच ओढाताण होताना दिसून आली.

शिवसेना उदयाच्या पार्श्वभूमीवर प्रकाश टाकला तर 'मार्मिक' चे स्थान अतिशय महत्त्वाचे मानले जाते. मार्मिक मधील लेख आणि अग्रलेख मार्मिकची ओळख बनत चालली होती. त्यानंतर मेरी फॅनसोद कात्झेस्टीन यांनी "वंश आणि समानता : शिवसेना आणि मुंबईतील धोरण" या ग्रंथात या समस्येवर प्रकाश टाकला आहे. त्यांनी सदरील पुस्तकात शिवसेनेचे आवाहन मराठी माणसापर्यंत पोहचण्यात साक्षरतेचे प्रमाण हा प्रमुख घटक असल्याचे त्यांचे प्रतिपादन आहे.

मुंबईमध्ये मराठी माणसांवर जो अन्याय झाला तो दूर करण्यासाठी मार्मिक हे साधन बनून राहिले. मुंबईमधील मराठी लोकांच्या मनात अनेक नोकऱ्यांमध्ये आपल्याला डावलले गेल्याची भावना निर्माण होत गेली. बाळ ठाकरेंनी यालाच फुंकर घालण्याचा प्रयत्न केला. त्यांनी मार्मिक मधून मराठी माणसाच्या वेदनेला वाचा फोडण्यात यश प्राप्त केले.

शिवसेनेने स्थानीय लोकाधिकार समिती स्थापन करून मराठी माणसांना सनदशीर मागाने नोकऱ्या मिळवून देण्यासाठी प्रयत्न करण्यात आले. या समितीला शिवसेनेची छोटी आवृत्ती समजण्यात येऊ लागले. नोकर भरतीत मराठी माणसांना ८० टक्के प्राधान्य तसेच बढती, भरती व बदली यातील अन्यायाचे निवारण व न्याय मागण्यासाठी संघर्ष करण्यासाठी या समितीची स्थापना करण्यात आली होती.

शिवसेनेने १९८५ पर्यंत मराठीच्या मुद्द्यांवर राजकारण केले. शिवसेनेची स्थापना झाल्यानंतर लगेचच मराठी माणूस हा आपले राजकीय, सामाजिक, आर्थिक विचार, नोकरी, व्यवसाय तसेच या निमित्ताने कामगार संघटनांशी संबंध वगैरे साऱ्या बाबी बाजूला सारून शिवसेनेच्या झेंड्याखाली आला असे म्हणणेसुद्धा चुकीचे वाटते. इंदिरा गांधींनी देशात आणीबाणी घोषित केली. त्या वेळेस शिवसेनेने या आणीबाणीला पाठिंबा दर्शविला होता. यानंतर मात्र शिवसेना

विजनवासात गेली. परंतु मराठीच्या मुद्द्यावर शिवसेनेला नव संजीवनी प्राप्त झाली. त्यावर्षी मुंबईतल्या मराठी माणसांनी महापालिकेवर जवळपास ७५ नगरसेवक पाठविले आणि विधानसभेचा शिलेदार म्हणून भूजबळांनी काम केले. १९८५-१९९० पर्यंत शिवसेनेचा 'हिरो' असलेल्या भुजबळांनी सेनेला सोडचिठ्ठी देऊन काँग्रेसचा हात धरला.

हिंदुत्वाचा स्वीकार

बाळ ठाकरे यांनी मराठीच्या मुद्द्याची सीमारेषा ओळखून १९८५ नंतर मुंबई- ठाणे ही शहरे ओलांडून महाराष्ट्रात सगळीकडे शिवसेना वाढवण्याचे प्रयत्न केले. शिवसेना १९८४ पर्यंत हिंदुत्वाचा मुद्दा व्यापक पातळीवर उठवत नव्हती. परंतु शिवसेना हिंदुत्वाच्या मुद्द्यांची चाचणी घेत होती. मुस्लिम विरोध, दलित विरोध व हिंदू देवदेवतांचे संरक्षण या मुद्द्यांच्या आधारे शिवसेनेने हिंदुत्वाची लिटमस टेस्ट घेतली. १९८४ नंतर दलित व मुस्लिम विरोधी भूमिका घेतली. त्या अगोदरसुद्धा काही घटनांच्या माध्यमातून दलित व मुस्लिम विरोध दिसून आल्याचे दिसते.

हिंदु-मुस्लिम दंगलीच्या माध्यमातून शिवसेनेचा विस्तार झाल्याचे वाटते हे खरे आहे. शिवसेनेनी काँग्रेस हा पक्ष अल्पसंख्यांकाचा अनुनय करतो असे वारंवार सांगून समान नागरी कायदा करावा अशी शिवसेनेची भूमिका हिंदुत्वाचा पुरस्कारच करणारी होती. दलित पँथरचे युवा नेते हिंदु देवदेवतांवर टीका करतात या मुद्द्यावरून शिवसेनेने पँथर्सना अंगावर घेण्याचा प्रयत्न केला.

शिवसेना मुस्लिम विरोधी भूमिका घेत होती. परंतु १९७३ च्या मुंबई महापालिका निवडणुकीनंतर शिवसेनेने मुस्लिम लिंगाचा पाठिंबा घेऊन सुधीर जोशींना महापौर पदी निवडून आणले होते. शिवसेनेने मुस्लिम लीगचे नेते जी.एम. बनावाला यांच्यासोबत संयुक्त सभा ही घेतली होती. १९८६ मध्ये हिंदुत्वाच्या मुद्द्याचा प्रसार करण्यासाठी शिवसेनेने 'भगवा सप्ताह' साजरा केला. हा सप्ताह साजरा करण्यासाठी मुंबईतील नेते ग्रामीण भागात पाठविण्यात आले. औरंगाबाद येथे १९८७ मध्ये महापालिकेच्या निवडणुका होत्या. ह्या निवडणुका म्हणजे धर्मयुद्ध आहे. अशी शिवसेनेची भूमिका आहे. शिवसेनेला मुस्लिम विरोध, नामांतर विरोध या भूमिकेला समाजाच्या काही स्तरातून पाठिंबाही मिळाला.

शिवसेनेच्या दलितविरोधी भूमिकेस तत्कालीन भाजपचे नेते अटलबिहारी वाजपेयी व भाजप राष्ट्रीय कार्यकारिणीचा विरोध होता. शिवसेनेने नौकरी, शिक्षण, लोकसभेत व विधानसभेत राखीव जागांना विरोध, रिडल्सला विरोध, नामांतरास विरोध, रामजन्मभूमी आंदोलनास पाठिंबा, समान नागरी कायद्याचा पाठपुरावा, गोवंश हत्याबंदी कायद्याचे समर्थन, निवडणुकांतील सहभाग इ. सामाजिक व सांस्कृतिक मुद्दे उठवले. या स्थानिक मुद्द्यांच्या आधारे शिवसेनेचे हिंदुत्व घडत गेले.

मुंबईत शिवसेनेचे बस्तान बसविताना "मराठी विरुद्ध अ-मराठी" हा मुद्दा कामी आला होता. तर हिंदु संस्कृतीचे तारणहार असा असाच शिवसेनेचा नवा अवतार ग्रामीण भागातील जनतेस पडत चालला होता.

शिवसेनेचा दलित विरोध

१९७० च्या दशकात शिवसेनेचे दलित पँथर्सबरोबर भीषण हिंसक संघर्ष झाला. औरंगाबाद येथील मराठवाडा विद्यापीठास डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे नाव देण्यास शिवसेनेनी विरोधी भूमिका घेतली. १९८० च्या दशकात प्रमोद नवलकर या नेत्यांनी आम्हाला एकही दलित मत मिळाले नाही तरी चालेल. आम्ही उर्वरित हिंदू मतांच्या जोरावर राज्याची सत्ता काबीज करण्यास समर्थ आहोत, असे म्हणाले होते.

शिवसेनेची स्थापना १९६६ मध्ये झाली. प्रारंभीच्या काळात शिवसेनांची सारी सुत्रे बहुजन समाजपक्ष नेत्यांच्या हाती राहिली आहे. बाळासाहेबांच्या अवती भोवती अगदी सुरुवातीच्या काळात बळवंत मंत्री, माधव देशपांडे, श्याम देशमुख यांची नावे हळूहळू गळून पडली. त्यांच्या जागा डॉ.हेमचंद्र गुप्ते, दत्ता प्रधान, प्रमोद नवलकर, मनोहर जोशी, सुधीर जोशी अशा मंडळींनी घेतली. ही सारी नावे सिकेपी, पाठारे प्रभू आणि ब्राह्मण अशा उच्चवर्णीय जातींमधली होती. दत्ताजी साळवी, वामनराव महाडिक, छगन भुजबळ अशी काही मंडळी दुसऱ्या फळीत नेतृत्व करू पहात होती. पण संघटनेची सुत्रे 'प्रभु, सारस्वत आणि ब्राह्मण' याच वर्गातील नेतेमंडळींच्या हातात होती.

१९७० च्या दशकात दलित वर्गातील युवकांना आपल्या शक्तीचं आत्मभान आले होते. आस्मितेची जाणीव झाली होती. यातूनच दलित पँथर नावाची अतिशय आक्रमक अशी लढवय्या दलित युवकांची संघटना उभी राहिली होती. संघटनेचे नेते म्हणून राजा ढाले, ज. वी. पवार, नामदेव ढसाळ यांच्याकडे धुरा होती. संघटनेचे एक आक्रमक नेते राजा ढाले यांनी हिंदु देवदेवतांच्या विषयी वरळीच्या बी.डी.डी. चाळीमध्ये अनुद्गार काढल्याचे निमित्त करून शिवसेनेने तणावाचे वातावरण निर्माण केले होते. राजा ढाले आणि काही पँथर्सना १९७४ च्या सभेनंतर अटक झाली होती. चार-पाच दिवसांनी युवकक्रांती दल या समाजवादी विचारांच्या तरुणांनी व दलित पँथर्सनी पँथर्स नेत्यांची सुटका व्हावी यासाठी मोर्चा काढला होता. येथे संघर्ष होऊन एक दलित तरुण मृत्युमुखी पडला. दलित-सवर्ण संघर्ष होत राहिला. दलितांमधील आक्रमक शक्तीचं प्रदर्शन घडताच शिवसेनेने हिंसाचाराचा अवलंब करून दलितांवर हल्ले करायला सुरुवात केली. शिवसेनेचा दलित विरोध १९७३ नंतरच उफाळून आला. त्यानंतर सातत्याने दलित विरोध हीच भूमिका कायम ठेवली. पुढे १९८० च्या दशकात मराठवाड्यात शिवसेनेला विस्तार करण्यास दलितविरोधी भूमिका महत्त्वाची ठरली.

१९८५ नंतर शिवसेनेच्या दलित विरोधी भूमिकेला अधिकच जोर चढला. त्यांनी बहुजन विरोध दलित या तेशील परंपरागत संघर्षाचा मोठ्या हुशारीने वापर करून घेतला. मराठवाड्यातील गरीब दलित गायरान जमिनी कसून आपला उदरनिर्वाह करायचे याच गायरान जमिनी दलितांकडून हिसकावून घेऊन जमीनदारांच्या घशात घालण्यात आल्या.

संदर्भसूची

१. Comparative Political Theory - J. C. Joheri
२. महाराष्ट्रातील सत्तासंघर्ष — सुहास पळशीकर / सुहास कुलकर्णी
३. बाळ ठाकरे आणि शिवसेनेचा उदय — वैभव पुरंदरे
४. जय महाराष्ट्र — प्रकाश अकोळकर
५. समकालीन राजकीय चळवळी — प्रकाश पवार
६. शिवसेना — काल — आज आणि उद्या — मनोहर जोशी.

